

Hnízdní výskyt havranů polních (*Corvus frugilegus*) v Opavě v roce 2014*Breeding occurrence of the Rook (Corvus frugilegus) in Opava in 2014*

Libor Praus

Slezské zemské muzeum, Nádražní okruh 31, 746 01 Opava; e-mail: praus@szm.cz

Praus L. 2014: Hnízdní výskyt havranů polních (*Corvus frugilegus*) v Opavě v roce 2014. / *Breeding occurrence of the Rook (Corvus frugilegus) in Opava in 2014.* Zprávy MOS 72: 66–71.

V průběhu března a počátku dubna 2014 bylo v Opavě provedeno sčítání všech existujících hnízd havranů polních (*Corvus frugilegus*). Havrani koloniálně hnízdili minimálně na pěti lokalitách: areál psychiatrické léčebny na Olomoucké ulici (minimálně 390 hnízd, 47 obsazených stromů), sady U Muzea (26 hnízd, 3 stromy), stromy v panelové zástavbě mezi Olomouckou a Purkyňovou ulicí (7 hnízd, 6 stromů), Dvořákovy sady (3 hnízda, 3 stromy) a Sady Svobody (2 hnízda, 2 stromy). Hnízdní stromy náležely k 11 druhům dřevin. Průměrně se na hnízdním stromě nacházelo 7,1 hnízd (medián: 2, rozsah: 1–60). Téměř polovina všech hnízd (208/428) byla umístěna na osmi vzrostlých platanech. Všechna hnízda byla umístěna výše než 10 m nad zemí. Velikost hnízdní populace havranů v Opavě je v roce 2014 odhadována na 300 párů.

Census of the Rook (Corvus frugilegus) nests was carried out in Opava (northern Moravia) during March and early April 2014. The nests are found at five sites: area of the psychiatric hospital at the Olomoucká street (at least 390 nests on 47 trees), orchards near the Silesian Museum (26 nests on 3 trees), trees among blocks of flats between the Olomoucká and Purkyňho street (7 nests on 6 trees), in the Dvořákovy sady park (3 nests on 3 trees) and in the Sady Svobody park (2 nests on 2 trees). Altogether 11 tree species were used, nearly half of them (208 out of 428) were plane tree species (Platanus sp.). The mean number of nests per tree was 7.1 (median 2; range 1–60). The maximum height of the nest above ground was 10 m. The total number of breeding Rooks in Opava is estimated at about 300 pairs in 2014.

Keywords: Rook, town Opava, breeding

ÚVOD

Havran polní (*Corvus frugilegus*) se v Evropě vyskytuje především v zemědělsky využívaných nížinách. Většina evropské populace havranů hnízdí severně od Pyrenejí, Alp a balkánských pohoří a na jih od 60° zeměpisné šířky (DEL HOYO ET AL. 2009). Havrani patří mezi společenské koloniálně hnízdící pěvce. Svá hnízda budují nejčastěji v korunách vysokých stromů. Největší havrani kolonie mohou čítat tisíce hnízd, časté je ale i hnízdění pouze malých skupinek, či krátkodobě i jednotlivých párů (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011). V České republice hnízdí havrani pravidelně převážně v nižších polohách v blízkosti řek. Většina kolonií se u nás v současnosti nalézají v intravilánech měst, dříve bylo mnohem častější hnízdění i v polních remízcích (JIRSÍK 1955, DRAHOKOUPIL 1968).

Na území České republiky havrani dlouhodobě pravidelně hnízdí zejména v povodí Labe, Ohře a Vltavy (Vondráček 1999, LEMBERK 2011, HAVLÍČEK 2012, PAKANDL 2012). Na Moravě se první spolehlivě doložené záznamy hnízdění havranů datují až do konce čtyřicátých let 20. století. Tehdy vznikla hnízdní kolonie havranů v okolí obce Božice na Znojensku (BALÁT & HUDEC 1961), která se přes kolísání početnosti a lidmi vynucenému častému stěhování udržela až do současnosti (LEJDUŠ 2013). V roce 1948 vznikla přechodná kolonie šesti párů i v okolí Tovačova na střední Moravě (HEJL 1948).

Z oblasti českého Slezska existuje několik nepříliš spolehlivých literárních záznamů o hnízdění havranů již z 19. století (např. KALUZA 1814 in HUDEC & KONDEĽKA 1966), v těchto případech se

ale mohlo jednat o záměnu havranů s vránami (*Corvus corone*). Novodobé zprávy o hnízdění havranů v českém Slezsku pocházejí, stejně jako na Moravě, až z poválečného období. V této době se do regionu českého Slezska začali šířit havrani z Polska. Ti záhy osidlili nížinný úval řeky Opavy, Odry a Olše zhruba od Krnova po Třinec (HUDEC & KONĎELKA 1966, ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011).

Již v roce 1945 nebo 1946 zahníždili havrani poprvé v okolí města Opavy v polním lesíku v úvalu Pilštského potoka v Opavě Kateřinkách nedaleko česko-polských hranic (FOLK & VELECKÝ 1960). Toto místo havrani opustili po otevření blízké štěrkovny v roce 1966 (KAPLER 1979). Později se opavští havrani z důvodu neoblíbenosti mezi veřejností často stěhovali. Přechodně se havraní kolonie o několika desítkách hnízd nalézala v lesním remízu mezi Malými a Velkými Hořticemi, později na více místech v centru Opavy, nejčastěji ve Dvořákových sadech a v sadech u Muzea (KAPLER 1979). Až do počátku 90. let dvacátého století bylo hnízdění havranů v Opavě ze strany lidí aktivně bráněno, velmi často docházelo ke shazování hnízd. To mělo za následek rozpad velkých kolonií na množství menších, většinou pouze krátkodobých (KAPLER 1979, HUDEC 1994). I přes vytrvalý tlak havrani z Opavy dodnes nevymizeli. V roce 1991 v Opavě hnízdilo 333 párů (ŠŤASTNÝ ET AL. 2006) a i v současnosti město obývá největší hnízdící populace havranů v českém Slezsku i na Moravě. Navzdory obecné zákonné ochraně (zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., § 5) opavští havrani nepřestávají budit spory ve veřejném mínění. Většina opavských havranů hnízdí v posledních letech v areálu psychiatrické léčebny v Olomoucké ulici, což budí nevoli u pacientů i u nemocničního personálu. Prakticky každoročně vycházejí v tisku stížnosti a požadavky na likvidaci této havraní kolonie (např. IDNES.CZ 2011).

Cílem práce je shrnout lokality havraních hnízdišť, skladbu hnízdních dřevin a počet havraních hnízd na katastru města Opavy v roce 2014.

METODIKA

V průběhu března 2014 jsem věnoval zvýšenou pozornost aktivitě havranů polních v Opavě a určit místa aktuálních havraních hnízdišť. Dne 2. 4. 2014, krátce před olistěním stromů, jsem provedl sčítání všech mně známých hnízd. Při návštěvě havraních kolonií jsem určil druhové složení hnízdních dřevin (pouze do rodu), zaměřil jejich polohu pomocí GPS přístroje a spočítal počet hnízd na jednotlivých stromech. Počet skutečně obsazených hnízd, ani hnízdící úspěšnost nebyly z časových důvodů sledovány.

VÝSLEDKY A DISKUSE

V roce 2014 hnízdili havrani polní v Opavě na minimálně pěti lokalitách (obr. 1), kde bylo zjištěno 428 hnízd. Hnízdící kolonie havranů se nacházely v areálu psychiatrické léčebny na Olomoucké ulici (minimálně 390 hnízd, 47 obsazených stromů), v sadech U Muzea (26 hnízd, 3 stromy), na soliterních stromech v panelové zástavbě mezi Olomouckou a Purkyňovou ulicí (7 hnízd, 6 stromů), ve Dvořákových sadech (3 hnízda, 3 stromy) a v Sadech Svobody (2 hnízda, 2 stromy). Hnízda byla umístěna na 11 druzích dřevin (obr. 2, tab. 1). Průměrně se na hnízdním stromě nacházelo $7,1 \pm 1,46$ SE hnízd (medián: 2, rozsah: 1–60), ve většině případů bylo na stromě postaveno pouze několik hnízd (obr. 3). Téměř polovina všech hnízd (208/428) byla umístěna na osmi vzrostlých platanech (*Platanus* sp., obr. 2). Výška hnízd nebyla měřena, nicméně všechna hnízda byla umístěna výše než 10 m nad zemí.

Dosažený počet hnízd jistě neodpovídá celkovému počtu obsazených hnízd havranů v Opavě. Započtena byla všechna havraní hnízda, včetně rozestavených/rozpadajících se. Při střízlivém odhadu mohly být ke hnízdění využity dvě třetiny až tři čtvrtiny zaznamenaných hnízd. Tento stav přibližně odpovídá údajům z roku 1991, kdy v Opavě hnízdilo 333 párů (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011). Na základě této informace lze označit počty hnízdních havranů v Opavě za pravděpodobně stabilní, což odpovídá i celorepublikovému trendu početnosti u nás hnízdních havranů (ŠŤASTNÝ

ET AL. 2006). Nepotvrdily se tak mediální prohlášení zaměstnanců Psychiatrické léčebny o hnízdění tisícíhlavého hejna (např. IDNES.CZ 2011), i když po vyhnízdění se počty opavských havranů pravděpodobně pohybují nedaleko tisícikusové hranice. Přesto na území České republiky existují výrazně větší hnízdní kolonie. Největší havraní hnízdiště se v současnosti pravděpodobně nalézá v Chrudimi v okolí řeky Chrudimky, kde pravidelně hnízdí 700–800 párů havranů (LEMBERK 2011), více než 400 párů havranů hnízdí v současnosti také v Českých Budějovicích (PAKANDL 2012).

Téměř polovina opavských havraních hnízd byla umístěna na osmi vzrostlých platanech (*Platanus* sp.). Tento druh dřeviny je jak v areálu psychiatrické léčebny, tak i v opavských parcích zastoupen poměrně vzácně, proto se dá říci, že havrani nekopírují fytoecologické poměry daného území. Na jednom platanu v areálu psychiatrické léčebny bylo

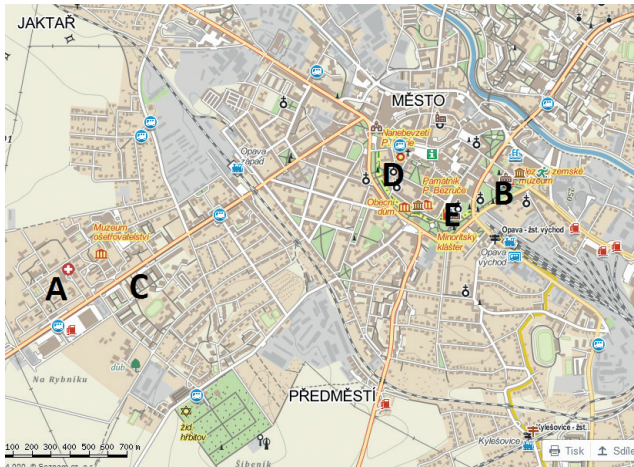
umístěno 60 hnízd. Vyšší počet hnízd na jednom stromě na území České republiky byl doložen pouze v Lovosicích, kde se na jednom topolu černém (*Populus nigra*) nacházelo 65 hnízd (JIRŠÍK 1955). Obliba platanů je známa i z jiných oblastí. V Chrudimi bylo na jednom platanu napočítáno 28 hnízd v roce 2010 (LEMBERK 2011) a v Polsku bylo na jednom platanu zjištěno dokonce 88 hnízd (JERZAK & PIECHARSKI 2005). Celkově ale v Opavě převažují hnízdní stromy s výrazně nižším počtem havraních hnízd (medián 2 hnízda na jeden strom). Mimo platanů místní havrani preferují k zakládání hnízd vzrostlé jírovce (*Aesculus* sp.), javory (*Acer* sp.) a borovice (*Pinus* sp.), nicméně se nevyhýbají žádnému dostatečně vysokému druhu dřevin včetně exotického jinanu (*Ginkgo* sp.) a douglasky (*Pseudotsuga* sp.).

Budoucí osud hnízdicích havranů v Opavě bude i nadále závislý zejména na míře tolerance ze strany obyvatel města.

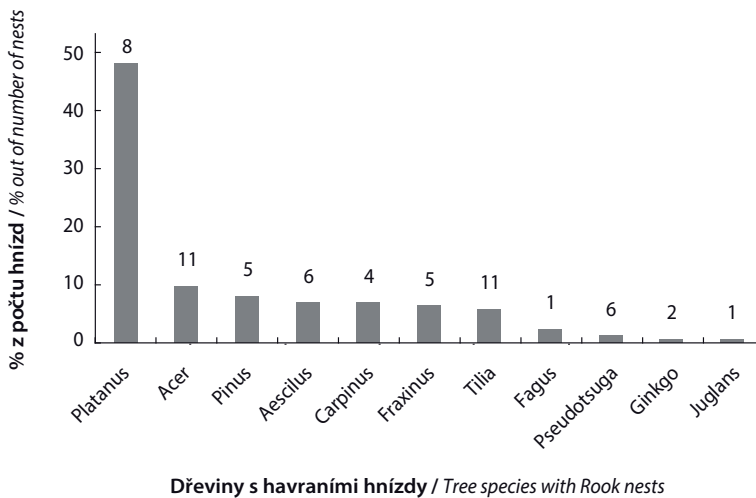
Tab. 1 / Tab 1: Druhy hnízdních dřevin a počty na nich umístěných hnízd v pěti opavských havraních koloniích v roce 2014. / Number of tree species with Rook's nests.

Dřevina <i>Tree species</i>	počet stromů (počet hnízd) / No of Trees (No of Nests)				
	psychiatrická léčebna <i>Psychiatry</i>	sady U muzea <i>Park near Silesian Museum</i>	sídlíště Olomoucká <i>Housing estate Olomoucká</i>	Dvořákovy Sady <i>Dvorak's Park</i>	Sady Svobody <i>Park of Freedom</i>
<i>Platanus</i> sp.	5 (181)	2 (25)	-	-	1 (2)
<i>Acer</i> sp.	8 (39)	-	3 (4)	-	-
<i>Pinus</i> sp.	5 (37)	-	-	-	-
<i>Aesculus</i> sp.	3 (29)	-	-	3 (3)	-
<i>Carpinus</i> sp.	4 (31)	-	-	-	-
<i>Fraxinus</i> sp.	5 (28)	-	-	-	-
<i>Tilia</i> sp.	8 (23)	-	3 (3)	-	-
<i>Fagus</i> sp.	1 (11)	-	-	-	-
<i>Pseudotsuga</i> sp.	6 (6)	-	-	-	-
<i>Ginkgo</i> sp.	1 (3)	1 (1)	-	-	-
<i>Juglans</i> sp.	1 (2)	-	-	-	-

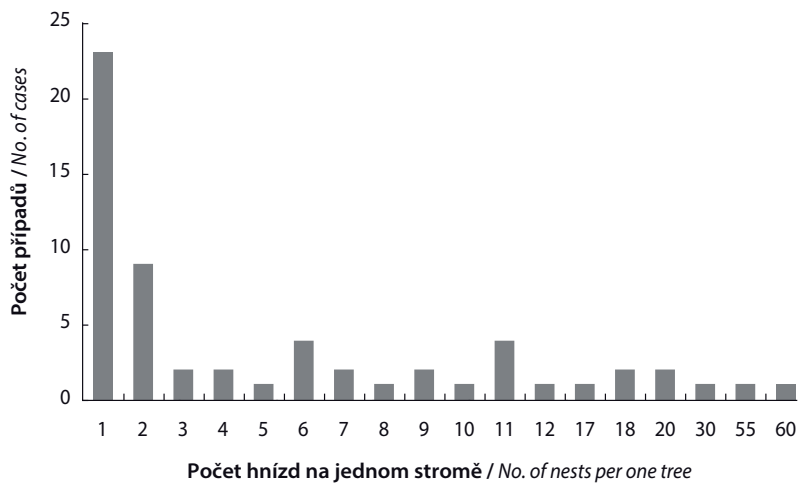
Obr. 1. / Fig. 1: Umístění hnízdních kolonií havranů polních v Opavě v roce 2014. A: Areál psychiatrické léčebny, B: sady U Muzea, C: sídliště Olomoucká, D: Dvořákovy sady, E: Sady Svobody. / *Rook's (Corvus frugilegus) rookeries in Opava City in 2014. A: Psychiatry, B: Park near Silesian Museum, C: Housing estate Olomoucká, D: Dvorak's Park, E: Park of Freedom.*



Obr. 2. / Fig. 2: Preference dřevin při umísťování hnízda havrany v Opavě v roce 2014 (n = 428 hnízd). Číslo nad sloupci udávají celkový počet stromů konkrétního druhu dřeviny s postavenými havraními hnízdy. / *Tree species selected (% out of number of nests) by nesting Rooks (Corvus frugilegus) in Opava City in 2014 (n = 428 nests). Figures above columns marked numbers of individual tree species with Rook's nests.*



Obr. 3. / Fig. 3: Počet hnízd havrana polního na jediném stromě (n = 60 hnízdních stromů) v Opavě v roce 2014. / Number of Rook nests per individual tree (n = 60 trees with nests) in Opava City in 2014.



Obr. 4. / Fig. 4: Havrani polní (*Corvus frugilegus*) u hnízda na platanu (*Platanus* sp.) v areálu psychiatrické léčebny v Opavě, 11. 3. 2014. / Rook colony in plane tree (*Platanus* sp.) in Opava's Psychiatry, 11. 3. 2014.
Foto Libor Praus



LITERATURA

- BALÁT F. & HUDEC K. 1961: Kolonie havranů polních (*Corvus frugilegus*) na Znojemsku. Zoologické listy 10: 182.
- DEL HOYO J., ELLIOT A. & CHRISTIE D. (EDS.) 2009: Handbook of the Birds of the World. Vol. 14. Lynx Edicions, Barcelona.
- DRAHOKOUPIL L. 1968: Havraní kolonie na Králověhradecku. Živa 16: 38.
- FOLK Č. & VELECKÝ A. 1960: Hnízdění havranů na Ostravsku. Sborník Kl. přír. Brno 32: 91–96.
- HAVLÍČEK J. 2012: Nová hnízdní kolonie havrana polního (*Corvus frugilegus*) ve Veselí nad Lužnicí. Sb. Jihočes. Muz. Čes. Budějovice, Přír. Vědy 52, Suppl.: 40–44.
- HEJL F. 1948: První hnízdění havrana polního evropského (*Corvus f. frugilegus* L.) roku 1948 na Moravě. Čsl. ornitholog 15: 53–59.
- HUDEC K. 1994: Opavané vyhání havrany z města. Veronika 8: 16.
- HUDEC K. & KONDĚLKA D. 1966: Ptactvo Slezska. Slezské muzeum, Opava.
- IDNES.CZ 2011: Psychiatrii v Opavě okupují stovky havranů, pacientům zhoršují deprese – http://zpravy.idnes.cz/ostrava-zpravy_jog, citované 21. 7. 2014.
- JERZAK L. & PIECHARSKI R. 2005: Rozmieszczenie i liczebność kolonii legowych gawrona *Corvus frugilegus* w województwie lubuskim w 2004 roku. In: Jerzak L., Kavanagh B.R., Tryjanowski P. (ed.): Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 599–611.
- JIRSÍK J. 1955: Naši pěvci, část I. Nakladatelství ČSAV, Praha.
- KALUZA A. 1814: Ornithologia Silesiae. Breslau.
- KAPLER O. 1979: Havrani v Opavě. Živa 27: 69.
- KLEJDUS J. 2013: Kolonie havranů polních (*Corvus frugilegus*) v Božicích na Znojemsku v letech 2003–2012. Crex 32: 110–123.
- LEMBERK V. 2011: Hnízdění havrana polního (*Corvus frugilegus*) ve východních Čechách – historie a současnost. Panurus 20: 43–68.
- PAKANDL P. 2012: Hnízdění havrana polního (*Corvus frugilegus*) v Českých Budějovicích. Sb. Jihočes. Muz. Čes. Budějovice, Přír. Vědy 52, Suppl.: 30–39.
- ŠŤASTNÝ K. & HUDEC K. (EDS.) 2011: Fauna ČR, Ptáci 3/2. Academia, Praha.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. (EDS.) 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice. Aventinum, Praha.
- VONDRÁČEK J. 1999: Havran polní (*Corvus frugilegus* L.) v severních Čechách. Fauna Bohemiae septentrionalis 24: 67–72.